

سازمان جهاد کشاورزی استان فارس

اصول کاشت و پرورش گیاه دارویی آویشن شیرازی

نشریه فنی

مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی

بسم الله الرحمن الرحيم

سازمان جهاد کشاورزی استان فارس

وزارت جهاد کشاورزی

سازمان جهاد کشاورزی استان فارس

اصول کاشت و پرورش گیاه دارویی آویشن شیرازی

سرشناسه: عالیہ سادات رفعت حقیقی، 1364

عنوان و نام پدیدآور: اصول کاشت و پرورش گیاه دارویی آویشن شیرازی / نویسنده: عالیہ سادات رفعت حقیقی، وحید روشن؛ تهیه شده در مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی استان فارس.

مشخصات نشر: سازمان جهاد کشاورزی استان فارس، نشر آموزش کشاورزی، 1402

مشخصات ضاهری: 11 ص

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

موضوع: آویشن شیرازی

موضوع: Zatar shirazi Thyme

شناسه افزوده: وحید روشن، 1350

شناسه افزوده: سازمان جهاد کشاورزی استان فارس، نشر آموزش کشاورزی

رده‌بندی کنگره:

رده‌بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

عنوان: اصول کاشت و پرورش گیاه دارویی آویشن شیرازی

نویسنده: عالیہ سادات رفعت حقیقی، وحید روشن

ویراستار ترویجی:

ویراستار ادبی:

مدیر داخلی:

سر ویراستار:

تهیه شده در: سازمان جهاد کشاورزی استان فارس، مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی

ناشر: نشر آموزش کشاورزی

شمارگان:

نوبت چاپ: اول، 1402

قیمت: رایگان

مسئولیت صحت مطالب با نویسندگان است.

➤ مخاطبان نشریه:

- 1- کشاورزان
- 2- کارشناسان و مروجان پهنه‌های تولیدی
- 3- محققان بخش کشاورزی

➤ اهداف آموزشی

خوانندگان عزیز، شما با مطالعه این نشریه با مشخصات گیاه‌شناسی آویشن شیرازی و فرآیند کاشت، داشت و برداشت این گیاه آشنا می‌شوید.

فهرست مطالب

1	 مقدمه
2	 مشخصات گیاه‌شناسی
3	 پراکنش جغرافیایی
4	 مهم‌ترین ترکیبات شیمیایی آویشن شیرازی
5	 کشت و پرورش گیاه دارویی آویشن شیرازی
6	 زمان و روش‌های کاشت گیاه آویشن شیرازی
9	 مرحله داشت گیاه دارویی آویشن شیرازی
10	 برداشت گیاه آویشن شیرازی
10	 ویژگی‌های دارویی و خواص درمانی
11	 موارد منع مصرف آویشن شیرازی

مقدمه

امروزه اهمیت گیاهان دارویی و شناساندن نقش حیاتی آن‌ها در پیشبرد اهداف ملی، منطقه‌ای و جهانی برای تحقق سلامت، خودکفایی دارویی، ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی بر کسی پوشیده نیست. گیاهان دارویی به‌عنوان ذخایر و گنجینه‌های ژنتیکی می‌تواند بزرگ‌ترین ثروت ملی برای هر کشوری از تولیدات بخش کشاورزی محسوب شود.

گیاهان دارویی از ارزش خاصی در علوم زیستی، پزشکی و دامپزشکی به لحاظ پیشگیری و درمان بیماری برخوردار است. در سال‌های اخیر استفاده از گیاهان دارویی به دلیل اثبات اثرات مفید آن، ارزان بودن، نداشتن اثرات جانبی و همچنین سازگار بودن با محیط‌زیست روبه‌روز در حال افزایش است. همچنین ایجاد فرصت‌های مناسب سرمایه‌گذاری جهت تولید بیشتر گیاهان دارویی در بخش کشاورزی حائز اهمیت است. کشت گیاهان دارویی و تولید فراورده‌های آن می‌تواند به‌عنوان یک ضرورت ملی و در چارچوب یک برنامه مشخص و جامع، خودکفایی دارویی، اشتغال و توسعه بخش کشاورزی را به دنبال داشته و عامل مهمی برای ارزآوری کشور باشد.

طی نیم‌قرن گذشته، به دلیل بروز خشکسالی‌های مختلف، استخراج بی‌رویه آب‌های زیرزمینی و افزایش مصرف آب، کمبود آب روندی افزایشی داشته و نگرانی‌هایی را برای کشاورزان ایجاد نموده است، لذا مدیریت بهینه آب گامی مؤثر در کاهش آسیب به‌ویژه در مناطق خشک و نیمه‌خشک است. در شرایط فعلی کشور، تغییر الگوی کشت محصولات زراعی آب‌بر به سمت گیاهان دارویی، ازجمله حفظ منابع پایه و ارزش‌افزوده بالا از اهمیت بالایی برخوردار است. گیاهان دارویی از سیستم ریشه‌ای گسترده‌ای برخوردار هستند که نشان‌دهنده سازگاری این گیاهان با کاهش قابلیت دسترسی به آب و عناصر غذایی است. کاشت گیاهان دارویی به دلیل نیاز آبی کم در شرایط خشکسالی و قابلیت تولید در زمین‌های کم‌بازده می‌تواند در افزایش بهره‌وری از منابع آب و خاک نیز مؤثر واقع شود.

گیاه دارویی آویشن شیرازی یکی از مهم‌ترین و پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی است که از دیرباز جهت درمان بیماری‌های مختلف مورد استفاده بوده است. نظر به استفاده فراوان و نقش مهم آن در اقتصاد

خانوارهای روستایی و صادرات سنتی که به برداشت بی‌رویه آن منجر گردیده است، لازم است که در خصوص کشت و اهلی کردن این گونه قدم‌هایی برداشته شود. کاشت این گونه ارزشمند در شرایط زراعی علاوه بر جلوگیری از برداشت بی‌رویه آن از عرصه‌های طبیعی به اقتصاد و توسعه صادرات کمک شایانی می‌نماید.

بازار صادراتی مطلوب و قیمت بالا، نیاز آبی کم و مناسب اصلاح الگوی کشت، درآمد مناسب و مزیت نسبی مطلوب نسبت به سایر کشت‌ها، جلوگیری از تخریب منابع طبیعی و انقراض گونه‌ها و قابلیت برند شدن برای کشور با توجه به اسم شناخته‌شده، ازجمله مزایایی است که می‌توان برای کشت این گیاه دارویی ارزشمند برشمرد.

مشخصات گیاه‌شناسی

آویشن شیرازی با نام علمی *Zataria multiflora* تنها گونه سرده *Zataria* از خانواده نعنائیان (Lamiaceae) است که در جنوب ایران، افغانستان و پاکستان می‌روید و خواص دارویی و خوراکی دارد. آویشن شیرازی گیاهی بوته‌ای به ارتفاع 40-80 سانتی‌متر، معطر با شاخه‌های درهم‌پیچیده و دارای ساقه‌های متعدد، نازک و بسیار منشعب است. برگ‌های آن کوتاه، دارای دم‌برگ کوتاه، مدور یا بیضی‌شکل، در قاعده تقریباً قلبی شکل، در انتها مدور و نوکچه‌دار است. گل‌های آن سفید مایل به صورتی تا بنفش‌رنگ و کوچک گویچه‌ای، بسیار متراکم و جام گل سفید و کمی طویل‌تر از کاسه گل است (تصویر 1).

تصویر 1. ویژگی‌های ظاهری آویشن شیرازی

نام‌های گیاه آویشن شیرازی

نام علمی آویشن شیرازی: *Zataria Multiflora Boiss*

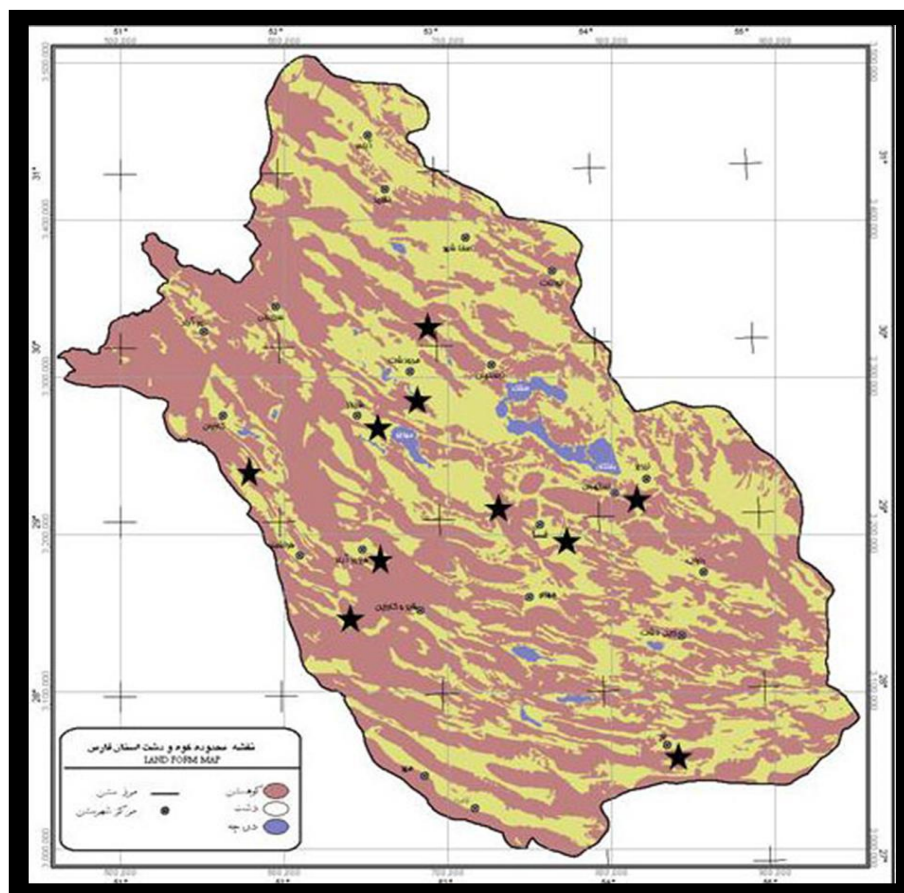
نام انگلیسی آویشن شیرازی: *Zaatar shirazi Thyme*

نام‌های فارسی آویشن شیرازی: آویشن شیرازی، آفشن، آبن شیرازی، آویشم.

نام عربی آویشن شیرازی: زعتر.

پراکنش جغرافیایی

از نقطه‌نظر پراکنش جغرافیایی این گیاه منحصراً در کشورهای ایران، افغانستان و پاکستان پراکنش دارد. در ایران در استان‌های اصفهان، یزد، کرمان، بوشهر، فارس، سیستان و بلوچستان، خوزستان و هرمزگان رویش دارد. پراکنش جغرافیایی آویشن شیرازی در استان فارس در نقشه 1 ارائه شده است.

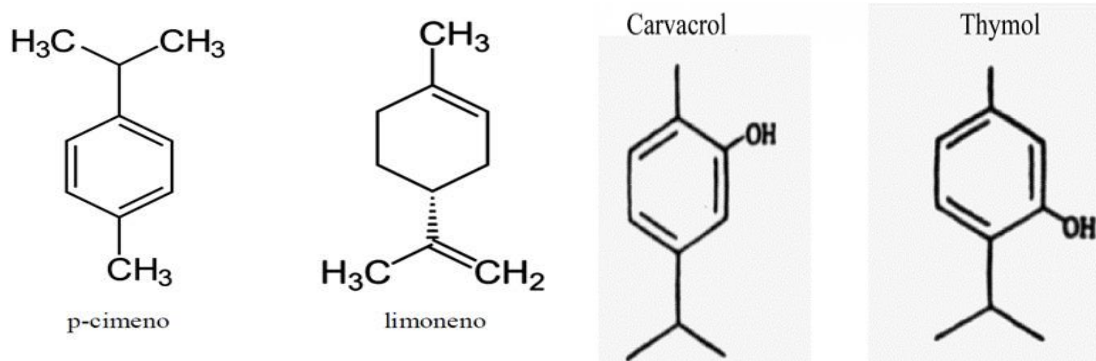

نقشه 1. مناطق پراکنش آویشن شیرازی در استان فارس

مهم‌ترین ترکیبات شیمیایی آویشن شیرازی

از مهم‌ترین ترکیبات شیمیایی موجود در این گیاه، می‌توان به ترکیبات موجود در اسانس مانند تیمول، کارواکرول، لینالول، لیمونن، سیمن، تیمن و آلفا پی نن اشاره کرد.

یک تا ۲/۵ درصد از اسانس گیاه در برگ‌های آن وجود دارد. مقدار تیمول موجود در این اسانس ۳۰ تا ۷۰ درصد و مقدار کارواکرول ۱۵ تا ۳۰ درصد است. میزان این ترکیبات به شرایط محل کشت، زمان برداشت و سایر شرایط جغرافیایی بستگی دارد (تصویر 2).

تصویر 2. شاخص ترین ترکیبات اسانس آویشن شیرازی

کشت و پرورش گیاه دارویی آویشن شیرازی

آویشن شیرازی در طول دوره رویش به آب و هوای معتدل و گرم نیاز دارد. در زمستان شاخ و برگ های گیاه از بین می رود و بخش زیرزمینی آویشن در زیر خاک فعال باقی می ماند و در اسفندماه همان سال رشد کرده و در بهار محصول می دهد. این گیاه در شرایط زراعی و در طول یک سال دوره رشد به ازای هر هکتار به 5-3 هزار مترمکعب آب نیاز دارد.

آویشن شیرازی در زمین های سنگلاخی با خاک کم، همراه با سنگریزه های کلوویال و در خاک های شنی-لومی یا رسی-لومی با PH 8/5 و هدایت الکتریکی چهار میلی موس بر سانتیمتر و میزان آهک 65-36/5 درصد دیده می شود. از این رو بهترین خاک برای کاشت گیاه آویشن شیرازی، خاک سبک تا متوسط حاوی ترکیبات کلسیم می باشد. در صورت سنگین و مرطوب بودن خاک یا در شرایطی که مواد غذایی خاک به اندازه کافی نباشد، رشد گیاه تحت تأثیر قرار خواهد گرفت و عملکرد مطلوبی نخواهد داشت.

آویشن از جمله گیاهانی است که برای رشد نیاز به دریافت نور کافی دارد. این گیاه در بدو رشد، نسبت به سایه حساس است و در صورتی که در معرض آفتاب قرار بگیرد، رشد بهتری خواهد داشت. از این رو توصیه می شود که این گیاه بر سطوح شیب دار و دامنه های جنوبی کشت شود.

این گیاه به غرقابی بودن زمین حساس است. از این رو اجرای سیستم آبیاری قطره ای در مزارع تحت کشت آویشن، عملکرد مطلوب تری را به دنبال خواهد داشت.

زمان و روش‌های کاشت گیاه آویشن شیرازی

آویشن گیاهی پایا بوده و مکان آن پس از کاشت، حدود چهار تا شش سال ثابت است. زمان کاشت گیاه آویشن شیرازی به شیوه کشت و همچنین شرایط اقلیمی محیط وابسته است. روش‌های ازدیاد گیاه آویشن شیرازی به صورت کاشت بذر و تولید نشاء، تهیه قلمه چوب نیمه سخت و تقسیم بوته (در مواردی که گیاه جوان تر است) می‌باشد.

کشت مستقیم و غیرمستقیم گیاه آویشن شیرازی

روش کشت مستقیم برای سطوح کوچک مناسب است. بر اساس این روش بذر را به صورت متراکم در چند ردیف کاشته می‌شود. پس از به ثمر رسیدن بذر و رویش آن، بوته‌ها به اندازه مطلوب تنک می‌شود. لازم به ذکر است که هر هکتار از زمین، حدود پنج تا شش کیلوگرم بذر نیاز دارد.

طبق روش کشت غیرمستقیم، بذر را در خزانه در ردیف‌هایی به فاصله 15-20 سانتیمتر و یا در سینی‌های نشاء کشت می‌شوند. زمان لازم از کاشت بذر تا زمان انتقال نشاء 90 تا 100 روز است. بهترین زمان شروع کاشت بذر بسته به منطقه کاشت نشاء اواسط آذر تا اواسط دی‌ماه است. بهترین دمای گلخانه (خزانه) به منظور کاشت بذر و تولید نشاء 25-30 درجه سانتی‌گراد است، باید به این نکته توجه نمود که نشاء در دمای زیر 10 درجه سانتی‌گراد دچار توقف رشد و پایین‌تر از آن دچار سرمازدگی خواهد شد.

پس از اینکه ارتفاع نشاء تقریباً ۱۰ تا ۱۵ سانتی‌متر شد، باید آن‌ها را به زمین اصلی منتقل کرد. بوته‌ها با فاصله 10-20 سانتی‌متر از یکدیگر و در ردیف‌هایی به فاصله 70 سانتیمتر در زمین اصلی کشت می‌شود. به منظور برداشت اقتصادی رعایت تراکم کاشت 50-60 هزار نشاء در هکتار حائز اهمیت است.

زمان انتقال نشاء به زمین اصلی بسته به شرایط آب و هوایی از زمان برطرف شدن سرمازدگی از اواسط بهمن در مناطق گرمسیر تا اوایل اردیبهشت‌ماه در مناطق خنک است. این گیاه در سال اول انتقال به زمین

اصلی شدیداً به سرما حساس است؛ به همین دلیل زمان کاشت در پاییز توصیه نمی‌شود ولی بعد از استقرار مقاومت بسیار خوبی از خود نشان می‌دهد.

تکثیر رویشی گیاه آویشن شیرازی

در این روش، ابتدا بوته گیاهان دو تا سه ساله که فاقد هرگونه بیماری و آلودگی هستند را از خاک خارج نموده، سپس آن‌ها را به چند قسمت تقسیم کرده و در زمین اصلی کاشته می‌شوند (تصویر 5). تصویر 3 و 4 تولید نشاء از کاشت بذر در سینی‌های کاشت در محیط گلخانه را نشان می‌دهد.

تصویر 3. خزانه تولید نشاء آویشن شیرازی

تصویر 4. تولید نشاء از کاشت بذر در سینی‌های کاشت در محیط گلخانه

تصویر 5. مزرعه آویشن شیرازی در استان فارس

مرحله داشت گیاه دارویی آویشن شیرازی

نگهداری از گیاهان پس از کاشت امر مهمی است که نباید از آن غافل شد. آبیاری در ماه اول انتقال نشاء به منظور اطمینان از استقرار گیاه بهتر است به طور روزانه یا یک روز در میان انجام شود، اما پس از آن بسته به شرایط خاک و دمای هوا ممکن است آبیاری به فاصله هر ده روز یکبار کافی باشد. مبارزه با علف‌های هرز در طول رویش در افزایش عملکرد نقش عمده‌ای دارد، با این حال استفاده از سموم علف‌کش توصیه نمی‌شود بلکه استفاده از پلاستیک‌های مخصوص جهت جلوگیری از رشد علف‌های هرز بین مرزها از مؤثرترین روش‌های کنترل علف‌های هرز در مزارع گیاهان دارویی است. در خصوص تغذیه گیاه، باید به آزمون خاک مزرعه و توصیه کودی توسط کارشناسان تغذیه توجه کرد.

برداشت گیاه آویشن شیرازی

این گیاهان را در اولین سال پس از کاشت، تنها یکبار باید برداشت کرد؛ اما در سال‌های بعد دو یا سه بار این امر صورت می‌گیرد. نخستین برداشت معمولاً با فرا رسیدن زمان گل‌دهی در اواسط بهار انجام می‌شود. زمان مناسب برای برداشت‌های بعدی نیز به ترتیب اواسط فصول تابستان و پاییز است. در این مرحله می‌بایست قسمت‌هایی را که حدود ۱۰ الی ۱۵ سانتی‌متر از زمین فاصله دارند را برداشت کرد. در ادامه باید آن‌ها را در یک محیط دارای سایه به دور از نور مستقیم آفتاب با تهویه مناسب خشک و نگهداری نمود. در این شرایط برگ‌های خشک آویشن قابلیت نگهداری برای دو سال را دارند و عطر خود را حفظ می‌کنند. میزان تولید برگ خشک در سال اول کاشت 600 کیلوگرم در هکتار و در سال دوم به بعد انتظار می‌رود از هر هکتار مزرعه در شرایط نگهداری مناسب 1/5-2 تن برگ خشک تولید شود.

ویژگی‌های دارویی و خواص درمانی

گیاه آویشن شیرازی منبعی غنی از انواع ویتامین‌ها نظیر ویتامین A، B، C و E، مواد معدنی و هورمون‌های گیاهی است. ترکیبات اسانس آویشن شیرازی اثرات ضد باکتریایی بسیار مؤثری بر روی میکروب‌های استافیلوکوکوس اورئوس (*Staphylococcus aureus*) و اشرشیا کلائی (*E. Coli*) دارند. عصاره آبی خیسانده الکلی گل این گیاه دارای اثرات ضد دردی و همچنین اثرات ضدالتهابی است.

آویشن شیرازی از زمان‌های قدیم به‌صورت سنتی در درمان ناراحتی‌هایی چون اسهال شدید، سرماخوردگی و نفخ به‌صورت جوشانده، در درمان سردرد، دندان‌درد، التیام زخم و کوفتگی عضلات به‌صورت کوبیده و نرم شده برگ، در پایین آمدن تب به‌صورت بخور، در درمان حساسیت‌های پوستی از طریق استحمام آب برگ و در درمان سرخک و کاهش چربی و قند خون به‌صورت دم‌کرده مصرف می‌شود.

آویشن شیرازی حاوی آنتی‌بیوتیک طبیعی بوده و مصرف دم‌کرده و جوشانده آن برای اشخاصی که مبتلا به بیماری‌هایی نظیر درد معده، کلسترول، ورم روده، سیاه‌سرفه، اختلال‌های مغزی و کلیوی، مسمومیت،

دندان درد، ناراحتی کبدی، چاقی، ورم کلیه، ناتوانی جسمی، آسم، درد سیاتیک، سنگ کلیه، ترشحات رحم، زکام، سوءهاضمه، آرتروز، واریس و برفک دهان می‌باشند، مفید است.

علاوه بر مصارف درمانی از آویشن شیرازی در تهیه ادویه‌ها، سس‌ها، کنسرو ماهی و غذاهای گوشتی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

موارد منع مصرف آویشن شیرازی

با وجود خواص فراوانی که مصرف این گیاه به همراه دارد اما افراط در مصرف آن می‌تواند با بروز عوارض و مشکلات فراوانی همراه باشد. به همین دلیل توصیه می‌شود مصرف این گیاه و فرآورده‌های آن با نظر و مشورت افراد متخصص در زمینه طب سنتی همراه باشد. از این رو در زیر به برخی از موارد منع مصرف این گیاه اشاره می‌شود.

- مصرف بیش از حد آویشن شیرازی کلیه‌ها را تحریک می‌کند و ممکن است سبب بروز آلومین، سرگیجه و ضعف قلب شود.
- زنان باردار مجاز به مصرف آویشن شیرازی نمی‌باشند، زیرا موجب سقط جنین می‌شود و در برخی افراد موجب ضعف نیروی جنسی و کم‌اشتهایی می‌گردد.
- افرادی که حساسیت پوستی دارند ممکن است در صورت استفاده از روغن آویشن، موجب بروز التهابات پوستی شوند.
- می‌تواند تأثیر منفی روی هورمون غده هیپوفیز که تیروئید را تحریک می‌کند بگذارد. به این ترتیب موجب بروز تأثیرات منفی روی تیروئید می‌شود.